

OBSERVAȚII ASUPRA UNEI INSCRIȚII DE LA “*SUB CUNUNI*”

*Mirela Elena Lăscoiu**

* Universitatea de Vest din Timișoara, Departamentul pentru Pregătirea Personalului Didactic;
mirelalascoiu@gmail.com

Abstract. While documenting for my bachelor thesis entitled *Roman Presence Attested through Archaeological Discoveries in the area of Dacians' Boroughs in Orăștie Mountains*, I observed that one of the inscriptions discovered in the place named “*Sub Cununi*” (*Under the Crowns*), situated very close to Sarmisegetusa Regis, is embedded, at present, in the wall of the entrance in a house on Nicolae Bălcescu Street, no. 7, in Orăștie. It is covered, as I have recently noticed, in a layer of green coating (the old location being on the same street, but at number 56). This inscription represents a chalk altar with the dimensions 100 × 51 × 62 cm and contains a field decorated at the superior part with a acanthus leave and a rosette, dedicated to VICTORIA AUGUSTA and for the health of emperor Antonius Pius, coming from the legate Marcus Statius Priscus, governor of Dacia Superior and leader of 13th Legion Gemina from Apulum.

Keywords: archaeology, Dacians, inscription, Orăștie Mountains, “*Sub Cununi*”.

Trei sunt motivele care ne-au determinat să reluăm, am putea spune chiar într-un context aniversar, problematica prezenței romane pe Valea Grădiștei, în zona cetăților și a așezărilor, mai mult sau mai puțin cercetate arheologic, dar care, de mai bine de două decenii, mai au și scopul “de a atrage atenția” celor care au braconat și continuă să o facă în aceste situri în căutarea unor artefacte din aur, a unor monede de aur și argint, a unor piese din fier, toate acestea fiind de cele mai multe ori trofee ale vânătorilor de comori.

Primul motiv constă în faptul că pe data de 12 mai 2013 s-au aniversat 1900 de ani de la inaugurarea în Forumul de la Roma, a Columnei lui Traian, operă atribuită lui Apollodor din Damasc, iar cele 124 de episoade, care ilustrează războaiele daco-romane, pot fi considerate un act original al formării poporului român. Al doilea motiv rezultă din faptul că în anul 2012 s-au împlinit 1910 ani de la încheierea primului război de cucerire a Daciei, finalizat cu armistițiul impus dacilor de către împăratul Traian, armistițiu ce anunța *in nuce* o viitoare campanie militară asupra regatului lui Decebal.

Iar al treilea motiv este reprezentat de analiza la fața locului a unei inscripții zidită, de mai bine de patru decenii, în gangul edificiului din Municipiul Orăștie, strada Nicolae Bălcescu, numărul 7 (vechea locație figura pe aceeași stradă, dar la numărul 56), descoperită, așa cum vom vedea în continuare, în punctul numit “*Sub*

Cununi”, pe care l-am văzut în premieră în luna august a anului 2012, punct situat în apropierea de Grădiștea de Munte.

Menționăm că vizita la “*Sub Cununi*” a avut loc împreună cu arheologul Vasile Moga, unul dintre specialiștii români în perioada romană a ocupării Daciei, căruia îi mulțumim și pe această cale pentru sfaturile acordate și discuțiile de specialitate binevenite.

Nu în ultimul rând, trebuie să mai precizăm faptul că o vizită lângă platoul de la “*Sub Cununi*” a avut loc în anul 2000, în punctul numit “*Vârtoape*”, împreună cu regretatul Profesor universitar doctor Ștefan Chișu de la Universitatea de Vest din Timișoara. Această vizită a avut drept scop documentarea la fața locului în vederea realizării monografiei *Grădiștea Muncelului*¹, o carte de referință în cadrul bibliografiei acestei lucrări, mai ales în ceea ce privește *Istoricul cercetărilor arheologice în Munții Orăștiei*², capitol redactat de Doamna Profesor universitar emerit doctor Doina Benea, căreia de asemenea îi aducem mulțumiri și pe această cale.

În noile condiții istorice, pentru a supraveghea zona capitalei dacilor, autoritățile imperiale hotărăsc detașarea aici a unor vexilații – detașamente din legiunile a IIII-a Flavia Felix, a II-a Adiutrix și a VI-a Ferrata, ale căror efective au reconstruit zidurile cetății reutilizând blocurile ecarisate din vechea fortificație dacică.

Grație întemeietorului dinastiei Flavilor, împăratul Vespasian, legiunea a IIII Flavia Felix, al cărui nume derivă de la familia imperială a Flavilor, a participat, alături de alte corpuri de trupe alcătuite din legiuni, unități auxiliare de infanterie și cavalerie *etc.*, la ambele războaie de la începutul secolului II p.Chr. Stabilită imediat după anul 106 p.Chr. în Dacia de sud-vest, unitatea a primit ca misiune să supravegheze, prin detașamentele ei, teritoriul fostei capitale și a zonei din jur, misiune pe care a îndeplinit-o până în vremea împăratului Hadrian. Mai multe blocuri din piatră de formă patrulateră păstrează pe una din fețe semnele abreviate ale legiunii: LEG III FF (piesele se găsesc la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj).

În aceleași ziduri refăcute de romani au fost descoperite în anul 1980 două blocuri care aveau săpate inscripțiile:

a) LEG II AD / PF = *Legio II Adiutrix Pia Fidelis* și

b) VEX / LEG / VI / FERR = *Vexilatio Legionis VI Ferrata*,

aparținând unora din trupele legionare cantonate la începutul secolului al II-lea p.Chr. în Pannonia și Moesia, provincii limitrofe Daciei, detașamente participante la războaie, despre care până în anul 1980 nu se știa nimic.

Pentru militarii rămași să supravegheze Sarmizegetusa Regia s-a construit pe terasa a VI-a edificiul unor *thermae*, care se pare că ar fi avut aproximativ 5 camere, dintre care una circulară.

După toate aparențele, apa necesară băii era adusă printr-o conductă de lut, din care s-au găsit aproape 30 m lungime.

Dintre piesele de inventar modest, tipic roman, ar mai fi de semnalat resturi

¹ Chișu *et alii*, 2002.

² Chișu *et alii*, 2002, p. 80-117.

ale unor edificii cu pereții din *tegulae* (țigle) legate cu mortar, obiecte miniaturale din bronz, câteva opaițe și monede romane.

Remarcabilă prin inedit s-a dovedit a fi statueta din bronz cu reprezentarea zeului MERCURIUS – HERMES, divinitate a panteonului religios greco-roman, apărută fortuit în anul 1983, nu departe de poarta de vest și publicată de tânărul arheolog Iosif Vasile Ferencz de la Muzeul din Deva. Ipotetic, statueta a aparținut unuia dintre militarii detașați aici până la mijlocul secolului al II-lea p.Chr.

Interesante prin semnificațiile lor sunt și descoperirile din punctul “*Sub Cununi*”, unde, fără să se fi făcut cercetări sistematice, considerăm că s-ar putea să fi existat o așezare dacică în care se reducea minereu de fier. Pe terasele sitului s-au găsit conducte – olane – pentru transportul apei și monede care circulau pe piața statului dac.

Chiar au fost publicate³ câteva piese de fier – nicovale și seceri – recuperate de la unii intermediari ai celor care braconau arheologic și aici. Îndată după cucerire, este posibil ca în locul numit “*Sub Cununi*” și în punctul “*Dosul Vârtoapelor*” să se fi înfripat o așezare romană, deocamdată mai mult bănuită decât sigură, până când vor avea loc cercetări sistematice.

Dar cele mai interesante descoperiri, care au avut loc în punctele menționate anterior, sunt două inscripții apărute la mijlocul secolului al XIX-lea, asupra cărora ne vom îndrepta acum atenția.

Prima inscripție, care a constituit și unul dintre motivele redactării acestei lucrări, în prezent, se află încastrată în peretele de la intrarea într-o locuință de pe strada Nicolae Bălcescu, numărul 7, din municipiul Orăștie, acoperită, așa cum am observat recent, de un strat de tencuială verde (vezi Fig. 1).

Această inscripție reprezintă un altar de calcar cu dimensiunile de 100 × 51 × 62 cm și conține, într-un câmp decorat la partea superioară cu un fronton triunghiular completat de o frunză de acant și o rozetă, dedicația către VICTORIA AUGUSTA și pentru sănătatea împăratului Antoninus Pius venită din partea legatului Marcus Staius Priscus, guvernator al Daciei Superior și comandant al Legiunii a XIII-a Gemina de la Apulum⁴:

V i c t o r i a e
Aug(ustae) pro sa-
lute i m p(eratoris)
A n t o n i n i
5. aug(usti) M(arcus) Sta-
t i u s P r i s-
c u s l e g a t u s
eius pr(o)pr(aetore)

Traducere: “*Victoriei Augusta, pentru sănătatea împăratului Antoninus /5/ augustul, Marcus Staius Priscus legatus (guvernatorul) său propraetor (a pus acest altar)*”⁵.

³ Moga-Moga, 2001-2002, p. 107-110.

⁴ IDR, III / 3 p. 276.

⁵ IDR, III / 3, p. 275-277.

Câteva observații se impun în comentariul asupra inscripției; lespeda a fost ridicată la “*Sub Cununi*”, undeva în jurul anilor 157–158, iar “*motivul dedicației făcute Victoriei Augusta era probabil vreo intervenție militară reușită împotriva barbarilor și a dacilor rebeli din zona fostelor cetăți din Munții Orăștiei*”⁶. Unul dintre istoricii latini, pe nume Aelius Aristides, ne informează că evenimentele au pornit din cauza “*nebuniei geților*”: “*Războaiele, odată întâmplare, nu mai sunt luate în seamă [de oameni], ci mulțimea ascultă povestirea lor ca și cum ar fi niște legende. Iar dacă au izbucnit cumva pe meleagurile cele mai depărtate – precum este firesc într-o împărăție mare și nemăsurată – pricinuite de nebunia geților, de soarta cea nefericită a libienilor sau de sminteala celor din jurul Mării Roșii, care nu știu să se bucure de bunurile ce le stau la îndemână, aceste războaie trec cu totul neluate în seamă, repede – ca niște legende – și la fel și cele spuse despre ele*”⁷.

În timpul lui Antoninus, se dezlănțuie o serie de atacuri ale dacilor liberi, din trei direcții, coroborate cu răscoale izolate din interior, ele fiind semnalate în anii 138, 140, 143, 156 și 159. Despre o răscoală în provincia Dacia în anul 143, combinată cu acțiuni de eliberare ale dacilor din interiorul Provinciei, s-ar părea că este vorba în panegiricul lui Aelius Aristides către Roma, *Elogiul Romei*, rostit în aprilie-iunie 144 p.Ch., în care autorul vorbește de “*nebunia geților*”, însă acest discurs a fost citit pentru prima oară în anul 143 p.Ch., cu prilejul ceremoniilor de inaugurare ale Templului lui Venus și al Romei.

Altarul dedicat zeiței VICTORIA AUGUSTA de către Marcus Statius Priscus atestă participarea la evenimente a Legiunii a XIII-a Gemina, care își va adăuga cu acest prilej epitetul PIA FIDELIS, dovadă a contribuției sale la înlăturarea pericolelor.

Și tot în acest loc a apărut altarul din piatră, azi dispărut, cunoscut doar din copia desenată a unui consilier din Orăștie, Ios Loreni, cu următorul text⁸:

*A [p] o l l i n (i)
Aug(usto) L(ucius) Ae-
m[i]l(ius) C a r[us]
[leg(atus)] aug(usti)
5. pr(o)pr(aetore)
[III]I Da[c(iarum)]*

Traducere: “*Lui Apollo augustul, Lucius Aemilius Carus legatus (guvernator) augusti /5/ propraetor al celor trei Dacia (a pus altarul)*”⁹.

Dedicantul a fost guvernator prin anii 173-175, iar dedicația către Apollo, divinitate a sănătății, a forței și apoi a Soarelui, este posibil să facă referiri la alte fapte belicoase, asupra cărora deocamdată nu ne putem pronunța.

⁶ IDR, III / 3, p. 277.

⁷ Aelius Aristides, *Discursuri*, XXVI, 70, cf. *Izvoare privind istoria României*, 1964, vol. I, p. 600-601.

⁸ IDR, III / 3 p. 275.

⁹ IDR, III / 3, p. 275.

Faptul că cele două inscripții au fost ridicate de doi dintre guvernatorii Daciei la “*Sub Cununi*” a condus spre formularea opiniei că aici ar fi putut să funcționeze un sanctuar comemorativ și că locul reprezenta pentru romani un simbol. Apare, astfel, fireasca întrebare: oare care să fi fost acest simbol? Din multe ipoteze care s-au emis de-a lungul timpului, acceptăm presupunerea lui Ioan Glodariu, care consideră că “*este deocamdată singurul loc din provincie – desigur în afara orașelor și a castrelor – unde doi guvernatori ridică inscripții, dintre care una în urma unei victorii împotriva dacilor liberi*”¹⁰.

Autorul se gândește că aici ar putea fi plasată localitatea RANISSTORUM, care nu apare printre toponimele dacice semnalate de hărțile antice, însă numele acesteia figurează, în schimb, pe altarul găsit în localitatea Grammeni-Macedonia, pus în amintirea decurionului Tiberius Claudius Maximus, cel care urmărindu-l pe Decebal a asistat la sinuciderea regelui. Tiberius Claudius Maximus a tăiat capul regelui dac și mâna dreaptă, oferindu-le apoi împăratului la Ranisstorum, deci nu departe de Sarmizegetusa ... *Quod erat demonstrandum*.

¹⁰ Glodariu, 1981, p. 55.

Fig. 1. Inscricțiunea care se presupune cã provine de la locul numit “Sub Cununi”, aproape de Sarmizegetusa Regia, Grãdiștea de Munte – aflatã în prezent la Orãștie, pe strada Nicolae Bãlcescu, numãrul 7 (foto Mirela Lãscoiu).

BIBLIOGRAFIE

- Chișu-Benea, 2001
Chișu, Șt., Benea, D., *Unelte descoperite în zona Munților Orăștiei*, în *Studii de istorie antică*, Deva, p. 143-150.
- Chișu *et alii*, 2002
Chișu, Șt., Benea, D., Pășcuță, I., Ilie, D., Pribac, P., 2002, ***Grădiștea Muncelului - Monografie***, vol. I, Editura Euro-stampa, Timișoara, p. 80-117.
- Glodariu, 1981
Glodariu, I., *Din nou despre Ranisstorum*, în *Apulum XIX*, p. 51-55.
- Moga-Moga, 2001-2002
Moga, V., Moga, V., *Piese din fier de la Grădiștea Muncelului*, în *Sargetia*, 30, p. 107-110.
- IDR, III
Inscripțiile Daciei Romane, 1984, vol. III/3, Colecție începută de D. M. Pippidi și Ion I. Rusu, Editura Academiei, București, 470 p.
Izvoare Privind Istoria României, 1964, vol. I, comitetul de redacție: Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu, Gheorghe Ștefan, Editura Academiei, București, 791 p.